

Polski Cmentarz Wojskowy w Acquafondata 1944-1945. Cz. II

Podczas trwającej bitwy o Monte Cassino oraz w najbliższym okresie po jej zakończeniu, poległych i zmarłych żołnierzy 2. Korpusu Polskiego chowano bezpośrednio na polu walki w masywie górskim stanowiącym przedmiot natarcia, jak i na specjalnie utworzonych cmentarzach prowizorycznych na najbliższym zapleczu frontu - dla 3. Dywizji Strzelców Karpackich w San Vittore del Lazio i 5. Kresowej Dywizji Piechoty w Acquafondata.

Groby poległych żołnierzy polskich na płaskowyżu przy Acquafondata. Zbiory IPMS

dokończenie artykułu z numeru 19/2013

Na zawsze we włoskiej ziemi

Przygotowanie cmentarzy i innych miejsc tymczasowego pochówku poległych, w tym pojedynczych mogił powierzone żołnierzom z jednostek biorących udział w bitwie oraz pomocniczo ludności miejscowej. Pogrzeby i msze żałobne odprawiano zgodnie z wyznaniem poległych, w czym pomocna była ewidencja kwatermistrzowska. W bezpośrednich odczytach kierowano się też danymi umieszczanymi na nieśmiertelnikach żołnierskich. Krzyże i tablice imienne na indywidualnych mogiłach żołnierskich wykonywano a możliwym dostępnym zakresie, umieszczając na nich podstawowe dane poległych. Dodatkowe przyozdabianie mogił wykonywane było głównie przez kolegów poległego żołnierza, często z dodatkowym umieszczeniem danych ewidencyjnych i informacyjnych w puszkach po prowiancie lub butelkach pozostawianych na mogiłach (widoczne na zachowanych zdjęciach archiwalnych).

Powszechnie dostępnym a zarazem trwałym materiałem, na którym zapisywano dane informacyjne były kopie sy lusek artyleryjskich. Wykonywano z nich m.in. nagrobne krzyże maltańskie (Acquafondata) oraz przeznaczano je jako flakony na kwiaty. Niektóre z mogił żołnierskich ozdabiane były wyjątkowym nakładem pracy i np. grób por. Stefana Bortnowskiego w Acquafondata uwieńczono krzyżem wykonanym z fragmentu gasienicy transportera opancerzonego Carrier. Z kolei na cmentarzu w San Vittore del Lazio

Cmentarz prowizoryczny 3. DSK w San Vittore del Lazio. Zbiory prof. Wojciech Narębski

ozdobiono kilka mogił poległych żołnierzy 2. Bryg. Panc. fragmentami gasienicy czołgu Sherman oraz inne mogiły krzyżami z lusek dział czołgowych i artyleryjskich.

Ciała poległych żołnierzy chowano głównie zawinięte w koce oraz w nielicznych przypadkach w trumnach. Na obu cmenta-

Cmentarze połowe Dywizji Karpackiej i Dywizji Kresowej wypełniały swą funkcję przez ponad rok począwszy od maja 1944 r. Wstępna idea utworzenia jednego wspólnego cmentarza wojennego dla poległych polskich żołnierzy w bitwie o Monte Cassino zrodziła się jeszcze podczas trwających walk.

rzach dywizyjnych w zdecydowanej większości przeważały proste mogiły z drewnianymi krzyżami. W Acquafondata umieszczono również centralny wysoki drewniany krzyż o wysokości około ośmiu metrów i rozpiętości ramion na trzy metry. Podobnie było w San Vittore del Lazio, zanim żołnierze z plutonu warsztatowego wykonali trwały krzyż z korpusów lusek artyleryjskich. Na cmentarzu Dywizji Karpackiej,

pierwotny, centralnie umieszczony krzyż drewniany mierzył ok. 5 metrów wysokości o rozpiętości ramion około trzech metrów. Cmentarze dwóch polskich dywizji zostały ogrodzone (w Acquafondata drewnianym płotem a w San Vittore del Lazio siatką stalową) wykonano przy wejściach na nie drewniane bramy. Nad bramą cmentarza w Acquafondata umieszczono napis POLSKI CMENTARZ WOJSKOWY 5 KRESOWEJ DYWIZJI PIECHOTY, a w San Vittore del Lazio malowaną drewnianą tablicę z napisem CMENTARZ WOJENNY WAR CEMETERY wraz z oznaką 3. Dywizji Strzelców Karpackich.

Zbliżenie na wybrane mogiły w Acquafondata. Krzyż metalowy na mogile kanoniera Leona Zujko oraz z lewej (z zawieszonym metalowym wieńcem) por. Zbigniewa Paciorka z Pułku Ułanów Karpackich – uwagi ze studiów autora. Fotografia zbiory IPMS

Ich imiona zapisane będą na wieki

Cmentarze połowe Dywizji Karpackiej i Dywizji Kresowej wypełniały swą funkcję przez ponad rok począwszy od maja 1944 r. Wstępna idea utworzenia jednego wspólnego cmentarza wojennego dla poległych polskich żołnierzy w bitwie o Monte Cassino zrodziła się jeszcze podczas trwających walk. General Władysław Anders już 20 maja 1944 r. nakazał odczytanie rozkazu przed frontami wszystkich jednostek biorących udział w bitwie o konieczności budowy monumentalnego polskiego cmentarza wojennego u stóp Klasztoru Montecassino. W tym celu należało podjąć odpowiednie działania, by uzyskać zgodę władz kościelnych i cywilnych, co nastąpiło w niedługim czasie. Włoski książę Umberto I przekazał gen. Andersowi stanowisko króla Włoch Vittorio Emanuele III di Savoia wraz ze zgodą na wzniesienie polskiego cmentarza wojennego, a Klasztor Montecassino oddał Polakom w wieczystą dzierżawę obszerne tereny na południowych stokach Monte Calvario (593) w najbliższej styczności Opactwa Benedyktynów.

Po wydaniu kolejnych pozwoleń władz kościelnych i wojskowych w początkach 1945 r. rozpoczęto kilkumiesięczne ekskumacje szczątków żołnierskich na cmentarzach w Acquafondata i San Vittore del Lazio oraz innych miejscach pochówku nad rzekami Sangro, Volturmo i Garigliano. Stopniowo ekskumowane szczątki poległych polskich żołnierzy przewożono transportem kołowym na nowo wznoszony Polski Cmentarz Wojenny na Monte Cassino, którego uroczystego odsłonięcia i poświęcenia dokonano 1 września 1945 roku.

Pamięć

Wspomnienie o polskim cmentarzu w Acquafondata i wojennej historii tego miejsca pozostały w pamięci wielu świadków. W miejscu byłego cmentarza wzniesiono

kapliczkę Santa Maria i zasadzono szklórkę drzewek, by zatrzymać w czasie gorzkiego wspomnienia o poległych daleko od ich ojczyzny żołnierzach polskich. Pozostawiony w miejscu cmentarza 5. Kresowej Dywizji Piechoty krzyż z mogiły por. Bortnowskiego przeniesiono tymczasem na rozwidlenie dróg zwane Miglio i później stał się on załącznikiem wyjątkowej inicjatywy jednego z wojennych mieszkańców tego miasteczka. W połowie lat 90. Dzięki staraniom Romano Neri (w 1944 r. szesnastoletniego chłopca, pomagającego przy kopaniu mogił dla poległych polskich żołnierzy) we współpracy z Ogniskiem Polskim w Turynie pod ówczesnym prze-

zobiono kilka mogił poległych żołnierzy 2. Bryg. Panc. fragmentami gasienicy czołgu Sherman oraz inne mogiły krzyżami z lusek dział czołgowych i artyleryjskich.

Pancerne Skorpiony z autorem na terenie byłego cmentarza 5. Kresowej Dywizji Piechoty. 22.05.11 r. Fot. archiwum autora.

wodnictwem weterana walk Mieczysława Rasiaja podjęto dzieło upamiętnienia obecności polskich żołnierzy w Acquafondata. Przychylność miejscowych władz, w tym burmistrza Antonio di Meo oraz szerokie zaangażowanie lokalnej społeczności, już w rok po podjęciu inicjatywy w dniu 18 maja 1996 r. zaowocowało uroczystym odsłonięciem i poświęceniem pomnika ku czci poległych żołnierzy polskich. Projekt pomnika wykonał arch. Pietro Rogacien, syn żołnierza 2. Korpusu Polskiego. Pomnik ma formę wapiennego cokołu zwieńczonego krzyżem z gasienicy transportera opancerzonego Carrier, wykonanego w 1944 roku przez podkomendnych por. Stefana Bortnowskiego. Na płaskowyżu u stóp miasteczka Acquafondata, dokładnie w miejscu, gdzie zlokalizowany był cmentarz połowy Dywizji Kresowej wzniesiono tymczasem drewnianą kapliczkę autorstwa Domenico Palumbo, w którą wkom-

Pogrzeb w Acquafondata plk. Władysława Kamińskiego i plk. Wincentego Kurka – uwagi ze studiów autora. Fotografia ze zbiorów IPMS

Pomnik – Krzyż ku czci poległych żołnierzy polskich w Acquafondata. Fot. autor 22.05.11 r.

ponowano kopię obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej podarowanego dla turyńskiego Ogniska Polskiego przez Jana Pawła II. Oryginał obrazu podarowany został jednocześnie przez władze turyńskiego stowarzyszenia kościołowi parafialnemu w Acquafondata. Od 1996 r. Acquafondata w

Cmentarz 5. Kresowej Dywizji Piechoty podczas uroczystej mszy żałobnej na zakończenie bitwy o Monte Cassino. Zbiory K. Piotrowski

miesiącu maju stała się miejscem corocznych odwiedzin pielgrzymów polskiego wspominającego wraz z mieszkańcami tego miasteczka obecność żołnierzy polskich na tej ziemi w 1944 i 1945 roku.

ŻOŁNIERZE 5 KRESOWEJ DYWIZJI PIECHOTY PRZEMOCĄ Z OJCZYZNY WYZUCI POPRZEZ WIĘZIENIA, OBOZY, TUNDRY SYBIRU, PUSTYNIĘ, MORZA W MARSZU DO POLSKI STOCZYLI TU 7 – DNIOWY BÓJ 503 POLEGŁO, 1531 RANY ODNIOSŁO (napis na Pomniku Dywizji Kresowej umieszczony w masywie górskim Monte Cassino – Monte Cairo na wzgórzu 575).

Krzysztof Piotrowski

General Władysław Anders wizytujący mogiły poległych w Acquafondata. Zbiory K. Piotrowski

Nabożeństwo z udziałem gen. Władysława Andersa i żołnierzy 17. Lwowońskiego Batalionu Strzelców przed bitwą o Monte Cassino. Viticuso, 7 maja 1944 r. Fot. zbiory K. Piotrowski.

POLECAMY

Przewodnik po terenach walk o Monte Cassino

Wszystkich zainteresowanych historią bitwy o Monte Cassino zachęcamy do lektury „Przewodnika po terenach walk o Monte Cassino” autorstwa Krzysztofa Piotrowskiego. Publikacja dostępna jest w wersji e-book na stronie internetowej naszego pisma www.naszswiat.net.

„Wydanie przez Redakcję dwutygodnika polonijnego we Włoszech „Nasz Świat” zbioru artykułów Krzysztofa Piotrowskiego, dotyczących miejsc, związanych z dziejami i walkami 2 Korpusu Polskiego, zasługuje niewątpliwie na pochwałę i uwagę wszystkich zainteresowanych tą problematyką.

Trzeba bowiem mocno podkreślić, że ich Autor, zamieszkały w Rzymie od kilkunastu lat, dzięki niezwykłej pasji poznawania wszelkich aspektów walk 2 Korpusu, stał się niewątpliwie najlepszym znawcą terenów bitwy o Monte Cassino w szerokim tego słowa znaczeniu.

Dzięki licznym badaniom terenowym w masywie Monte Cassino - Monte Cairo oraz w szerokim obszarze zaplecza bitewnego naszych jednostek, uzupełnionych przy tym szczegółową dokumentacją fotograficzną w terenie i z lotów motolotnią, Krzysztof Piotrowski miał możliwość dokładnego poznania wszystkich najważniejszych fragmentów i obiektów pola tej bitwy.

Zawarte w niniejszym zbiorze artykuły, obejmujące nie tylko opisy, ale i mało znane dzięki doświadczeniu odwiedzanym miejsc chwały Żołnierzy 2 Korpusu są tego przekonywującym dowodem.”

Fragment wstępu autorstwa prof. Wojciecha Narębskiego do zbioru artykułów Krzysztofa Piotrowskiego opublikowanych w nr 16-21/2012 „Naszego Świata”.